MACIEJ SZPUNAR
FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA
Az ismertetés napja: 2017. május 18.[1]

C-588/15. P. és C-622/15. P. sz. egyesített ügyek

LG Electronics Inc. (C-588/15 P),
Koninklijke Luchtvaart Maatschappij NV (C-622/15)
kontra

Európai Bizottság

„Fellebbezés – Kartellek – A televízió- és számítógépmonitor-képcsövek világpiaca – Az EK 81. cikkbe és az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás 53. cikkébe ütköző két jogsértést megállapító határozat – Az árakkal, a piacok felosztásával, a kapacitásokkal és a termeléssel kapcsolatos megállapodások és összehangolt magatartások – Az anyavállalatnak a leányvállalata jogsértő magatartása miatti felelőssége – Kizárólag az anyavállalatnak címzett kifogásközlés – Védelemhez való jog”

Bevezetés

1. A jelen fellebbezésekben a fellebbezők a Törvényszék két ítéletének, a 2015. szeptember 9-i LG Electronics kontra Bizottság ítélet[2] és a 2015. szeptember 9-i Philips kontra Bizottság ítélet[3] hatályon kívül helyezését kérik, amelyekben a Törvényszék elutasította az EUMSZ 101. cikk és az EGT-Megállapodás 53. cikke alkalmazására vonatkozó eljárásban (COMP/39.437 – „Televízió- és számítógépmonitor-képcsövek”-ügy) 2012. december 5-én hozott C(2012) 8839 végleges bizottsági határozat (a továbbiakban: vitatott határozat) megsemmisítése iránti kérelmeiket, valamint a fellebbezőkkel szemben kiszabott bírságok csökkentése iránti kérelmeiket.

2. A szóbeli szakasz lefolytatása, valamint az ítélethozatal céljából egyesített fellebbezések[4] többek között egy új kérdést is felvetnek a valamely leányvállalat által elkövetett jogsértő magatartás anyavállalatnak való betudása esetén a védelemhez való jog tiszteletben tartásával kapcsolatban. Pontosabban annak meghatározásáról van szó, hogy sérül-e az anyavállalat védelemhez való joga, ha az Európai Bizottság neki címzi a kifogásközlést, azt azonban a szóban forgó cselekményeket elkövető leányvállalatnak nem küldi meg, különösen akkor, ha ez a leányvállalat csődbe ment, megfosztva ezzel az anyavállalatot a dokumentumaihoz való hozzáféréstől.

1 Eredeti nyelv: francia.

2 T-91/13, nem tették közzé, EU:T:2015:609, a továbbiakban: LGE-ítélet.

3 T-92/13, nem tették közzé, EU:T:2015:605, a továbbiakban: Philips ítélet.

4 A Bíróság 2017. február 7-i határozata alapján.

A jogviták előzményei

3. A jogvita előzményei a megtámadott ítéletek alapján a következőképpen foglalhatók össze:

4. A vitatott határozatban a Bizottság megállapította, hogy a katódsugárcsövek (a továbbiakban: CRT) világszinten elsődleges gyártói megsértették az EUMSZ 101. cikket és az 1992. május 2-i, Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás (HL 1994. L 1., 3. o.) 53. cikkét azáltal, hogy egyrészt a számítógépekhez való színes képcsövek (a továbbiakban: CDT) piacát, másrészt pedig a televíziókhoz való színes képcsövek (a továbbiakban: CPT) piacát érintő két külön jogsértésben vettek részt.

5. Az LG Electronics Inc. (a továbbiakban: LGE) a nagyközönségnek szánt elektronikai berendezések szállítója. A Koninklijke Philips Electronics NV (a továbbiakban: Philips) az elektronikai termékekkel foglalkozó Philips-csoport végső anyavállalata.

6. Az LGE és a Philips 2011. július 1-jéig gyártott CRT-ket. Ebben az időpontban mindkét fellebbező átruházta a CRT terén kifejtett teljes tevékenységét egy közös vállalkozásra, az LPD-csoportra, amelynek élén az LG Philips Displays Holding BV állt.

7. A vitatott határozatban a Bizottság megállapította, hogy egyfelől az LGE és leányvállalatai, másfelől pedig a Philips leányvállalatai részt vettek a CDT-kkel és CPT-kkel kapcsolatos kartellben, egészen addig, amíg 2011. július 1-jén a CRT-kkel kapcsolatos tevékenységeiket át nem ruházták az LPD-csoportra. Következésképpen a Bizottság megállapította az LGE és a Philips felelősségét e két jogsértés miatt.

8. Továbbá a Bizottság úgy vélte, hogy a fellebbezőket anyavállalatokként is – együttesen és egyetemlegesen – felelősségre kell vonni az LPD-csoportnak a CDT-kkel és CPT-kkel kapcsolatos kartellben való, 2011. július 1. és 2006. január 30. közötti részvétele miatt.

9. A Bizottság így a vitatott határozat 1. cikke (1) bekezdésének c) és d) pontjában megállapította, hogy a Philips 1997. január 28. és 2006. január 30. között, az LGE pedig 1996. október 24. és 2006. január 30. között részt vett a CDT-kkel kapcsolatos kartellben. A Bizottság továbbá a vitatott határozat 1. cikke (2) bekezdésének f), illetve g) pontjában megállapította, hogy a Philips 1999. szeptember 21. és 2006. január 30. között, az LGE pedig 1997. december 3. és 2006. január 30. között részt vett a CPT-kkel kapcsolatos kartellben.

10. A CDT-kkel kapcsolatos jogsértést illetően a Bizottság a vitatott határozat 2. cikke (1) bekezdésének c)–e) pontjában a Philipsszel szemben 73 185 000 euró bírságot, az LGE-vel szemben 116 536 000 euró bírságot, és a két társaság együttes és egyetemleges felelőssége alapján 69 048 000 euró bírságot szabott ki. A CPT-kkel kapcsolatos jogsértést illetően a Bizottság a vitatott határozat 2. cikke (2) bekezdésének c)–e) pontjában a Philipsszel szemben 240 171 000 euró bírságot, az LGE-vel szemben 179 061 000 euró bírságot, és a két társaság együttes és egyetemleges felelőssége alapján 322 892 000 euró bírságot szabott ki.

A Törvényszék előtti eljárás és a megtámadott ítéletek

11. A Törvényszék Hivatalához 2013. február 14-én, illetve 15-én benyújtott keresetlevelével az LGE és a Philips keresetet terjesztett elő a vitatott határozat mindkettőjüket érintő részének megsemmisítése iránt, másodlagosan pedig az említett határozatban velük szemben kiszabott bírságok összegének csökkentése iránt.

12. Keresetének alátámasztására az LGE hét jogalapra hivatkozott. Az első jogalap az LGE védelemhez való jogának megsértésén alapul, mivel az LPD-csoportot kizárták az eljárásból. Az LGE-ítélet 67–91. pontjában a Törvényszék megvizsgálta, és mint hatástalant, de mindenesetre megalapozatlant elutasította ezt a jogalapot. A Törvényszék az LGE által felhozott többi jogalapot is, ennélfogva a keresetet teljes egészében elutasította.

13. Keresetének alátámasztására a Philips nyolc jogalapra hivatkozott. A második jogalap az EUMSZ 101. cikk, az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás 53. cikkének, az 1/2003/EK rendelet[5] 27. cikke (1) bekezdésének, a védelemhez való jog, ideértve a meghallgatáshoz való jogot, és a megfelelő ügyintézés elvének megsértésén alapult, mivel a Bizottság nem az LPD-csoportnak tudta be a felelősséget a neki felrótt jogsértésekért. A Törvényszék ezt a jogalapot a Philips ítélet 74–99. pontjában megvizsgálta, és azt elutasította. A Törvényszék az LGE által felhozott többi jogalapot is, ennélfogva a keresetet teljes egészében elutasította.

A felek kérelmei

14. Az LGE azt kéri, hogy a Bíróság (C-588/15 P ügy):

– helyezze hatályon kívül az LGE-ítéletet,

– semmisítse meg a vitatott határozat 1. cikke (1) bekezdésének d) pontját, és (2) bekezdésének g) pontját, valamint a 2. cikke (1) bekezdésének d) és e) pontját, és (2) bekezdésének d) és e) pontját,

– csökkentse a vele szemben kiszabott bírságok összegét, és

– a Bizottságot kötelezze mindkét eljárás költségeinek viselésére.

15. A Philips azt kéri, hogy a Bíróság (C-622/15 P ügy):

– helyezze hatályon kívül a Philips ítéletet,

– semmisítse meg a vitatott határozat 1. cikke (1) bekezdésének c) pontját, és (2) bekezdésének f) pontját, valamint a 2. cikke (1) bekezdésének c) és e) pontját, és (2) bekezdésének c) és e) pontját,

– csökkentse a vele szemben kiszabott bírságok összegét, és

– a Bizottságot kötelezze mindkét eljárás költségeinek viselésére.

16. A Bizottság azt kéri, hogy a Bíróság utasítsa el a fellebbezéseket, és a fellebbezőket kötelezze a költségek viselésére.

Elemzés

17. Fellebbezéseik alátámasztására az LGE három, a Philips pedig négy jogalapra hivatkozik, amelyek részben fedik egymást.

5 A Szerződés [101]. és [102]. cikkében meghatározott versenyszabályok végrehajtásáról szóló, 2002. december 16-i 1/2003/EK tanácsi rendelet (HL 2003. L 1., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 2. kötet, 205. o.).

18. A Bíróság kívánságát követve az elemzésemben csupán az LGE első fellebbezési jogalapjára és a Philips második fellebbezési jogalapjára térek ki; mindkettő a védelemhez való jog abból eredő megsértésén alapul, hogy a kifogásközlést nem címezték a közös leányvállalatuknak, az LPD-csoportnak.

A megtámadott ítéletek

Az LGE-ítélet

19. Az első fokon előadott első jogalapjával az LGE azt állította, hogy a Bizottság megsértette a védelemhez való jogát, mivel a kifogásközlést és a vitatott határozatot nem címezte az LPD-csoportnak.

20. A Törvényszék ezt a jogalapot az LGE-ítélet 67–91. pontjában megvizsgálta, és azt elutasította.

21. Egyrészt a védelemhez való jog tiszteletben tartására és a felelősség anyavállalatnak való betudására vonatkozó ítélkezési gyakorlat felidézését követően a Törvényszék megállapította, hogy a Bizottságnak nem róható fel semmiféle szabálytalanság amiatt, hogy a jogsértést nem tudta be az LPD-csoportnak, és hogy ennélfogva a felperes által a védelemhez való joga megsértésének bizonyítására előadott érvek hatástalanok (az LGE-ítélet 68–83. pontja).

22. Másrészt az LGE-ítélet 84–91. pontjában a Törvényszék ezt a jogalapot mint megalapozatlant elutasította, az LGE arra alapított érvére válaszolva, hogy az LPD-csoport dokumentumaihoz való hozzáférés hiányában nem tudta biztosítani a védelmét. A Törvényszék e tekintetben megállapította, hogy mivel ezek a dokumentumok nem szerepeltek a Bizottság által a vitatott határozat elfogadásához figyelembe vett dokumentumok között, a felperes nem állíthatja, hogy nem tudta megfelelően kifejteni álláspontját az ezen intézmény által figyelembe vett dokumentumokkal kapcsolatban (az LGE-ítélet 85. pontja).

23. Továbbá a Törvényszék kiemelte, hogy az általános gondossági kötelezettség értelmében a felperes köteles volt – még a közös vállalkozás felszámolása mellett is – gondoskodni a tevékenysége nyomonkövethetőségét lehetővé tevő tényezők könyveiben és archivált irataiban történő gondos megőrzéséről, többek között annak érdekében, hogy esetleges bírósági vagy közigazgatási eljárások esetében a szükséges bizonyítékok a rendelkezésére álljanak (az LGE-ítélet 86. és 87. pontja), mégpedig a holland csődjogból és az LPD-csoport felszámolóbiztosa együttműködésének hiányából eredő nehézségek ellenére is (az LGE-ítélet 88. és 89. pontja).

24. Végül a Törvényszék ezt meghaladóan kifejtette, hogy még ha a Bizottság nem is vonta formálisan közigazgatási eljárás alá az LPD-csoportot, e csoport több társaságához információkéréssel fordult, és helyiségeikben helyszíni vizsgálatot folytattak le (az LGE-ítélet 90. pontja).

A Philips ítélet

25. Az első fokon előterjesztett második jogalapjának második részében a Philips azt állította, hogy a Bizottság nem tette számára lehetővé a védekezéséhez szükséges információkhoz való hozzáférést, azáltal hogy az LPD-csoportot nem vonta közigazgatási eljárás alá.

26. A Törvényszék ezt a jogalapot a Philips ítélet 90–99. pontjában megvizsgálta, és azt elutasította.

27. A védelemhez való jog tiszteletben tartására és a felelősség anyavállalatnak való betudására vonatkozó ítélkezési gyakorlat felidézését követően a Törvényszék megállapította, hogy a Bizottság nem követett el semmiféle szabálytalanságot azáltal, hogy a magatartásáért nem tudta be a felelősséget az LPD-csoportnak (a Philips ítélet 91–97. pontja).

28. Ezt meghaladóan a Törvényszék megjegyezte, hogy az általános gondossági kötelezettség értelmében a Philips köteles volt – még a közös vállalkozás felszámolása mellett is – gondoskodni a tevékenysége nyomonkövethetőségét lehetővé tevő tényezők könyveiben és archivált irataiban történő gondos megőrzéséről, többek között annak érdekében, hogy esetleges bírósági vagy közigazgatási eljárások esetében a szükséges bizonyítékok a rendelkezésére álljanak. Mindenesetre a Törvényszék pontosította, hogy az ügy irataiból kitűnik, hogy a Bizottság az LPD-csoport több társaságához fordult információkéréssel (a Philips ítélet 97. pontja).

29. Továbbá a Törvényszék megjegyezte, hogy a felperes annak érdekében, hogy az együttműködése alapján a bírság csökkentésében részesüljön, információkat szolgáltatott a Bizottságnak az LPD-csoport kartellben való részvételével kapcsolatban, ami azt jelenti, hogy e tekintetben számos információval rendelkezett, amelyeket felhasználhatott a hatékony védekezésének biztosítására (a Philips ítélet 98. pontja).

A felek érvelése

Az LGE érvelése

30. Az LGE azzal érvel, hogy a Törvényszék tévesen alkalmazta a jogot, amikor azt állapította meg, hogy a Bizottság nem sértette meg a védelemhez való jogát, amikor úgy határozott, hogy a kifogásközlést nem küldi meg az LPD-csoportnak.

31. Az LGE elsősorban az első fokon előadott első jogalap hatástalanként való elutasítását vitatja (az LGE-ítélet 83. pontja). Azt állítja, hogy a megtámadott ítélet 73–82. pontjában kifejtett indokok más, a Törvényszék előtt általa fel nem hozott kérdésre vonatkoznak, mégpedig arra, hogy a Bizottság tévesen vonta-e a jogsértésért az LGE-t felelősségre. Véleménye szerint az a következtetés, hogy a Bizottság az LGE-nek tudhatta be a felelősséget, nem teszi a védelemhez való jog megsértésére alapított jogalapot hatástalanná.

32. Az LGE azt kifogásolja, hogy a Törvényszék korlátlan mérlegelési jogkört ismer el a Bizottság számára annak eldöntésében, hogy a kifogásközlést az anyavállalatnak vagy pedig a leányvállalatnak címzi-e.

33. Az LGE szerint olyan körülmények között, mint amelyekről a jelen ügyben szó van, e mérlegelési jogkör gyakorlását a védelemhez való jog tiszteletben tartása behatárolja. A Bizottság kontra Tomkins ítéletből[6] kitűnik, hogy amennyiben a leányvállalat a nyilvántartásai vagy a személyi állomány meghallgatása alapján mentő bizonyítékokat ad elő, ezek a bizonyítékok automatikusan az anyavállalat javára írandók. Következésképpen az anyavállalatnak a védelemhez való jog gyakorlását illető képessége függ a leányvállalat eljárásban való részvételétől.

6 2013. január 22-i ítélet (C-286/11 P, EU:C:2013:29, 39. pont).

34. Az LGE azzal érvel, hogy ha a jelen ügyben az LPD-csoport védekezhetett volna, és sikerült volna mentő bizonyítékokat felmutatnia, azokat következésképpen automatikusan a javára kellene írni. Így az LGE a Solvay kontra Bizottság ítéletre[7] hivatkozva azt állítja, hogy nem kizárt, hogy amennyiben a Bizottság az LPD-csoportnak címezte volna a kifogásközlést, a védelme szempontjából hasznos bizonyítékokat tudott volna előadni.

35. Egyébként az a gyakorlat, hogy mind a leányvállalat, mind pedig az anyavállalat címzettként szerepel, az EUMSZ 101. cikk és az EUMSZ 102. cikk alkalmazására vonatkozó bizottsági eljárásokról szóló kézikönyvből[8] ered. Irreleváns az, hogy a Bizottság az LPD-csoporthoz kérdőíveket intézett, hiszen mentő bizonyítékok forrásaként a kérdőívek nem egyenértékűek a kifogásközléssel. Annak, aki védekezik, először ismernie kell a kifogásokat ahhoz, hogy a védelemhez való jogát teljes mértékben gyakorolhassa.

36. Másodsorban az LGE az LGE-ítélet azon indokait kifogásolja, amelyek a jogalapjának – mint megalapozatlannak – elutasításához vezettek.

37. Az LGE szerint az, hogy a Bizottság által elfogadott bizonyítékokkal kapcsolatban észrevételeket tehetett, és az, hogy a Bizottság az LPD-csoporttól tájékoztatást kapott, nem elegendő a védelemhez való jog tiszteletben tartásának biztosításához. Továbbá az LGE kifogásolja a Törvényszék azon megállapítását, amely szerint köteles volt gondoskodni a közös vállalkozás tevékenységének nyomonkövethetőségét lehetővé tevő tényezők könyveiben és archivált irataiban történő gondos megőrzéséről (az LGE-ítélet 86. pontja). Ez a feladat azokra az esetekre vonatkozik, amikor az anyavállalat harmadik személyre ruházza át leányvállalatát, és szerződés útján ténylegesen biztosítani tudja a dokumentumokhoz való hozzáférés folytonosságát. Az LGE kifejti, hogy a leányvállalata feletti irányítást ennek csődbemenetele miatt elveszítette, mivel a vagyonfelügyelő nem volt köteles számára biztosítani a dokumentumokhoz való hozzáférés folytonosságát.

A Philips érvelése

38. A Philips azzal érvel, hogy a Törvényszék tévesen alkalmazta a jogot, amikor azt állapította meg, hogy a Bizottság nem követett el eljárási szabálytalanságot akkor, amikor a kifogásközlést nem címezte az LPD-csoportnak (a Philips ítélet 75–82. pontja).

39. A Philips nem vitatja, hogy a Bizottság a jogsértésért való felelősséget betudhatja a leányvállalat magatartására meghatározó befolyást gyakorló anyavállalatnak. Megjegyzi, hogy ez nem ad választ arra a kérdésre, hogy a Bizottság köteles-e mindkét jogalanyt közigazgatási eljárás alá vonni. Azzal érvel, hogy a jelen ügyben a felelőssége a leányvállalat felelősségéből „tisztán származtatott”, és hogy a Total kontra Bizottság ítélet[9] értelmében az LPD-csoport közvetlen felelőssége megállapításának hiányában az anyavállalatkénti felelőssége „meghaladja” a szóban forgó leányvállalat felelősségét.

40. A Philips kifejti, hogy a leányvállalata nem képezte ugyanazon vállalkozás részét a közigazgatási eljárás során, mivel 2006. január 30-tól kezdve felszámolóbiztos irányítása alá került. A Philips kijelenti, hogy amiatt, hogy a leányvállalatát nem vonták közigazgatási eljárás alá, és különösen amiatt, hogy nem kapta meg a kifogásközlést, nem volt alkalma arra – és arra nem is volt köteles –, hogy a Bizottság állításaival szemben védekezzen. Ezenkívül csakis az LPD-csoport felszámolóbiztosa

7 2011. október 25-i ítélet (C-109/10 P, EU:C:2011:686, 62. pont).

8 Manual of procedure for the application of Articels 101 TFEU and 102 TFEU, 2012. Lásd: http://ec.europa.eu/competition/antitrust/information_en.html (a továbbiakban: a Bizottság eljárási kézikönyve).

9 2015. szeptember 17-i ítélet (C-597/13 P, EU:C:2015:613, 35. és 38. pont).

rendelkezett a csoport tevékenységére vonatkozó dokumentumokkal, és hallgathatta meg az érintett munkavállalókat. A leányvállalatának csődbemenetelére tekintettel a Philips kifejti, hogy lehetetlennek bizonyult a dokumentumokhoz való hozzáférés biztosítása a védelméhez szükséges bizonyítékok beszerzése érdekében.

41. A Philips szerint a Bizottságnak figyelembe kellett volna vennie azt, hogy elveszítette a leányvállalata feletti irányítást, és már nem fért hozzá az LPD-csoport dokumentumaihoz. A Philips kifejti, hogy amennyiben a Bizottság az LPD-csoportot közigazgatási eljárás alá vonta volna, akkor védekezhetett volna, ezáltal pedig ő is jobban biztosíthatta volna a védelmét. A Bizottság azon határozata, hogy az LPD-csoportot kizárja a közigazgatási eljárásból, tehát megfosztotta a Philipset a védelemhez való joga teljes érvényesítésének lehetőségétől.

A Bizottság érvelése

42. A Bizottság azt állítja, hogy a szóban forgó jogalapok – mivel ténybeli értékelésekre vonatkoznak – elfogadhatatlanok, de mindenképpen megalapozatlanok.

43. A Bizottság azzal érvel, hogy a következetes ítélkezési gyakorlat [10] szerint jogosult arra, hogy az egy vállalkozást alkotó jogalanyok – anyavállalat és leányvállalat – egyik és/vagy másik tagjával szemben szabjon ki szankciót. A Bizottság szerint a fellebbezők tévesen érvelnek azzal, hogy a leányvállalat felelősségének mindennemű csökkentése automatikusan az anyavállalat javára írandó. Semmi nem indokolja az anyavállalat felelősségének csökkentését a leányvállalat jogait érintő eljárási szabálytalanságok, például a kifogásközlés leányvállalattal való érvényes közlésének hiánya esetén.

44. Ezenkívül a Bizottság azt állítja, hogy a Solvay kontra Bizottság ítéletben [11] kidolgozott megoldás nem ültethető át a jelen ügyre. Azzal érvel, hogy ez az ítélet a Bizottság dokumentumaihoz való hozzáférésre vonatkozott, és nem lehet rá hivatkozni annak alátámasztására, hogy a Bizottságnak biztosítania kell az olyan információkhoz való hozzáférést, amelyek nincsenek is a birtokában. A jelen ügyben a Bizottság az LPD-csoportra vonatkozó releváns információkra úgy tett szert, hogy kérdőívet intézett hozzá, és helyszíni vizsgálatot tartott. Az LGE ezekhez a bizonyítékokhoz hozzáfért a védekezése keretében. A Bizottság nem köteles azt biztosítani, hogy a társaságokat – az alperesen kívül – mentő bizonyítékok előterjesztésére ösztönözzék. Az LGE-nek a Bizottság eljárási kézikönyvére vonatkozó érvére válaszolva a Bizottság kifejti, hogy ez a kézikönyv nem kötelező erejű, és az adott ügy körülményeihez igazítható, úgyhogy a lefolytatott eljárás kézikönyvtől való eltérése nem elegendő a téves jogalkalmazás bizonyításához.

45. A Bizottság szerint a Törvényszék nem értelmezte az anyavállalatnak a leányvállalat dokumentumaihoz való hozzáférés fenntartására vonatkozó gondossági kötelezettségét feltétlen kötelezettségként. Éppen ellenkezőleg, a Törvényszék megvizsgálta az ügy tényállását, és megjegyezte, hogy az LGE és a Philips szoros kapcsolatot ápolt az LPD-csoporttal a jogsértés teljes időszakában, és így az archívumaikban – vagy bármely más módon – releváns információkat őrizhetnek.

Értékelés

A fellebbezési jogalapok terjedelméről

46. Az anyavállalatnak a leányvállalat kartellben való részvétele miatti felelősségének megállapítására vonatkozó feltételek következetes ítélkezési gyakorlat tárgyát képezik.

10 2011. március 3-i Siemens és VA Tech Transmission & Distribution kontra Bizottság ítélet (T-122/07–T-124/07, EU:T:2011:70, 151. pont); 2012. június 27-i Bolloré kontra Bizottság ítélet (T-372/10, EU:T:2012:325, 50. pont).

11 2011. október 25-i Solvay kontra Bizottság ítélet (C-109/10 P, EU:C:2011:686, 62. pont).

47. Emlékeztetek arra, hogy az uniós versenyjog a vállalkozások, vagyis a gazdasági egységek tevékenységére vonatkozik, amelyeket jogi szempontból több természetes vagy jogi személy alkothat. Ha egy ilyen gazdasági egység megsérti a versenyszabályokat, a személyes felelősség elve szerint neki kell felelnie ezért a jogsértésért. A jogsértést egyértelműen a jogi személynek, a kifogásközlés és a Bizottság határozata címzettjének kell betudni. [12]

48. A Bíróság állandó ítélkezési gyakorlata szerint az anyavállalatnak lehet betudni a leányvállalat magatartását különösen abban az esetben, ha e leányvállalat nem önállóan határozza meg saját piaci magatartását. Ebben az esetben ugyanis az anyavállalat és leányvállalata az EUMSZ 101. cikk értelmében egyetlen vállalkozást alkot, úgyhogy a Bizottság valamely határozatot az anyavállalatnak címezheti anélkül, hogy köteles lenne ez utóbbinak a jogsértésben való személyes részvételét bizonyítani. [13]

49. A közelmúltig ez a kérdés azonban ellentmondásos volt a mechanizmus azon elgondolását érintően, amely lehetővé teszi a jogsértésben részt nem vevő anyavállalat felelősségének megállapítását. [14] Egyrészt ugyanis a Bíróság megállapította, hogy a szóban forgó esetben „úgy tekintendő, mintha az anyavállalat maga követte volna el” az uniós versenyjogi szabályok megsértését. [15] Másrészt a Bíróság kimondta, hogy az anyavállalat felelőssége kizárólag a leányvállalat felelősségéből „származtatott felelősség” [16].

50. Egy közelmúltban hozott ítéletben a Bíróság tisztázta, hogy az anyavállalat, amelynek a leányvállalat magatartását betudták, személyesen felel az uniós versenyszabályok megsértéséért, amely – a leányvállalt felett gyakorolt meghatározó, és ennek révén a leányvállalat piaci magatartását meghatározni képes befolyás miatt – úgy tekintendő, mintha azt maga követte volna el. [17] Így amennyiben az anyavállalat felelőssége a leányvállalatának jogsértő magatartásából ered, a versenyellenes cselekményeket továbbra is úgy kell tekinteni, hogy azokat maga az anyavállalat követte el, mivel e társaság a leányvállalatával gazdasági egységet képezett. [18]

51. Megjegyzem, hogy a jelen fellebbezések valóban hasonló kérdéskörre vonatkoznak, de egy sokkal szűkebb, az anyavállalat védelemhez való joga hatékony gyakorlásának szemszögéből, arra az esetre nézve, ha a korábbi leányvállalat a közigazgatási eljárás során már nem áll ezen anyavállalat irányítása alatt.

52. A jelen fellebbezésekben ugyanis a fellebbező anyavállalatok nem vitatják a felelősségnek a közös leányvállalat, az LPD-csoport jogsértő cselekedeteiért való betudását. A fellebbezők által előadott jogalapok mindkét fellebbezésben a védelemhez való jog tiszteletben tartásának abból eredő megsértésén alapulnak, hogy a Bizottság a kifogásközlést nem címezte az LPD-csoportnak, és hogy ennélfogva a fellebbezők a javukra nem hivatkozhattak azokra az esetleges mentő bizonyítékokra, amelyeket ez a leányvállalat a saját védelmére felhozhatott volna. [19]

12 Lásd: 2009. szeptember 10-i Akzo Nobel és társai kontra Bizottság ítélet (C-97/08 P, EU:C:2009:536, 54. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

13 Lásd: 2009. szeptember 10-i Akzo Nobel és társai kontra Bizottság ítélet (C-97/08 P, EU:C:2009:536, 58. és 59. pont); 2016. június 16-i Evonik Degussa és AlzChem kontra Bizottság ítélet (C-155/14 P, EU:C:2016:446, 27. pont).

14 Lásd: Wahl főtanácsnok Akzo Nobel és társai kontra Bizottság ügyre vonatkozó indítványa (C-516/15 P, EU:C:2016:1004, 52–69. pont).

15 2013. november 26-i Kendrion kontra Bizottság ítélet (C-50/12 P, EU:C:2013:771, 55. pont); 2014. április 10-i Bizottság és társai kontra Siemens Österreich és társai ítélet (C-231/11 P–C-233/11 P, EU:C:2014:256, 47. pont).

16 2013. január 22-i Bizottság kontra Tomkins ítélet (C-286/11 P, EU:C:2013:29, 37., 39., 43. és 49. pont); 2015. szeptember 17-i Total kontra Bizottság ítélet (C-597/13 P, EU:C:2015:613, 38. pont).

17 Lásd: Akzo Nobel és társai kontra Bizottság ítélet (C-516/15 P, EU:C:2017:314, 56. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

18 Lásd ebben az értelemben: 2017. április 27-i Akzo Nobel és társai kontra Bizottság ítélet (C-516/15 P, EU:C:2017:314, 72. és 73. pont).

19 Az LGE a válaszában többek között megjegyzi, hogy nem azt kifogásolja, hogy a Bizottság szabálytalanságot követett el azáltal, hogy a felelősséget nem a leányvállalatának tudta be, hanem azt, hogy megsértette az LGE védelemhez való jogát azáltal, hogy a kifogásközlést nem címezte az említett leányvállalatnak.

A védelemhez való jog állítólagos megsértéséről

53. A Bíróságnak a jelen ügyben a Törvényszék által alkalmazott állandó ítélkezési gyakorlata szerint [20] a versenyfelügyeleti közigazgatási eljárások során a védelemhez való jog tiszteletben tartása az uniós jog általános elvének minősül. [21]

54. A védelemhez való jog tiszteletben tartása megköveteli, hogy a közigazgatási eljárás során az érintett személyeknek lehetőségük legyen megfelelően kifejteni álláspontjukat a tényállás és a hivatkozott körülmények valószerűségéről és jelentőségéről, valamint azokról a dokumentumokról, amelyeket a Bizottság a jogsértés fennállására vonatkozó állításának alátámasztására felhasznált. [22]

55. A jelen fellebbezések felvetik a kérdést, hogy ezeket a követelményeket tiszteletben tartották-e az anyavállalat tekintetében abban az esetben, ha a Bizottság úgy határoz, hogy a kifogásközlést nem címzi a kartellben részt vevő leányvállalatnak, jóllehet ez a leányvállalat csődbe ment, úgyhogy az anyavállalat a leányvállalat rendelkezésére álló dokumentumokhoz már nem tud hozzáférni, és a munkavállalóit nem tudja meghallgatni.

56. Megjegyzem, hogy az 1/2003 rendelet 27. cikkének (1) bekezdése [23] szerinti kifogásközlés a védelemhez való jog tiszteletben tartásának elvét alkalmazó, alapvető eljárási garanciának minősül, amennyiben lehetővé teszi a címzettje számára, hogy az ellene indult közigazgatási eljárás során az érveit megfelelően kifejthesse. [24] A kifogásközlésnek egyértelműen meg kell jelölnie azt a természetes vagy jogi személyt, akivel szemben később bírság szabható ki, és azt ez utóbbinak kell címezni, megjelölve, hogy vele szemben milyen minőségében kifogásolják az állítólagos tényeket. [25]

57. Ily módon a kifogásközlés a védelemhez való jog egyéni – a versenyfelügyeleti közigazgatási eljárással érintett minden egyes jogi személy által történő – gyakorlásának lehetővé tételére irányul.

58. Ennélfogva ezen eljárási garanciának valamely – kifogásközlést kézhez vevő – anyavállalat tekintetében történő tiszteletben tartását nem teszi kétségessé önmagában az, hogy a kifogásközlést nem címezték más jogi személynek, mégpedig a jogsértésben közvetlenül részt vevő leányvállalatának.

59. Véleményem szerint ez a megállapítás annak ellenére érvényes, hogy a leányvállalat által a kifogásközlésre adott válaszban előadott esetleges mentő bizonyítékok az anyavállalat javára szolgálhatnának.

60. Figyelembe véve akár egy olyan helyzet sajátosságát, amelyben ugyanaz a jogsértés az egyazon gazdasági egységet alkotó több jogi személynek is betudható, nem hiszem, hogy valamely jogi személy eljárás alá vonása a védelemhez való jogukat önállóan gyakorló, más jogi személyek védekezési eszközeként lenne értékelhető.

20 Lásd az LGE-ítélet 68–70. pontját és a Philips ítélet 91–93. pontját.

21 1979. február 13-i Hoffmann-La Roche kontra Bizottság ítélet (85/76, EU:C:1979:36, 9. pont). Lásd még: 2009. szeptember 3-i Prym és Prym Consumer kontra Bizottság ítélet (C-534/07 P, EU:C:2009:505, 26. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

22 Lásd: 2009. július 9-i Archer Daniels Midland kontra Bizottság ítélet (C-511/06 P, EU:C:2009:433, 88. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

23 Ez a rendelkezés előírja, hogy a jogsértést megállapító határozat meghozatala előtt a Bizottság az eljárás alá vont személyeknek lehetőséget nyújt arra, hogy meghallgassák őket a Bizottság által kifogásolt kérdésekkel kapcsolatban.

24 2009. szeptember 3-i Papierfabrik August Koehler és társai kontra Bizottság ítélet (C-322/07 P, C-327/07 P és C-338/07 P, EU:C:2009:500, 38. és 39. pont); 2009. szeptember 10-i Akzo Nobel és társai kontra Bizottság ítélet (C-97/08 P, EU:C:2009:536, 57. pont).

25 2009. szeptember 10-i Akzo Nobel és társai kontra Bizottság ítélet (C-97/08 P, EU:C:2009:536, 57. pont). Ez a követelmény jut kifejezésre az EUMSZ 101. cikk és az EUMSZ 102. cikk alkalmazására vonatkozó bizottsági eljárásokról szóló, a fellebbezők által hivatkozott kézikönyvben [5. pont, (1) bekezdés, 116. o.] is: „While the subject of the competition rules is an"undertaking", each legal entity that may be liable for the infringement within the undertakings must individually receive, as an addressee, [a Statement of Objections] […] It is therefore important to make sure that the [Statement of Objections] is addressed to all possible legal entities (parent companies and subsidiaries) that may be held jointly and severally liable for the infringement […] The final decision cannot be addressed to legal entities which, although they may be considered to be responsible for the infringements, were not an addressee of the [Statement of Objections]".

61. Amint az az 1/2003 rendelet 27. cikkének (1) bekezdéséből kitűnik, a kifogásközlés megküldése olyan kötelező eljárási követelménynek minősül, amely arra irányul, hogy biztosítsa a jogsértést megállapító határozat címzettje számára a védelemhez való jog gyakorlását.[26] Márpedig, amennyiben a Bizottság jogszerűen úgy határoz, hogy nem kezdeményezi a leányvállalat felelősségre vonását – amit a jelen fellebbezésekben nem vitatnak[27] –, nem köteles megküldeni a kifogásközlést ennek a leányvállalatnak.

62. Ebből következik, hogy – amint azt a Törvényszék a jelen ügyben helyesen megállapította (az LGE-ítélet 83. pontja és a Philips ítélet 97. pontjának első mondata) – a jogsértés leányvállalatnak történő formális betudásának hiánya, valamint a kifogásközlés e leányvállalatnak történő megküldésének hiánya nem minősül olyan szabálytalanságnak, amely veszélyeztetheti e csoport anyavállalatainak védelemhez való jogát.

63. A fellebbezők mindazonáltal azt állítják, hogy ez nem vonatkozik arra az esetre, ha a kartellben közvetlenül részt vevő leányvállalat dokumentumai az anyavállalatai számára már nem hozzáférhetők. E tekintetben kifejtik, hogy a védelemhez való jog megsértése ilyen esetben abból ered, hogy nem szolgálhatnak a javukra azok az esetleges mentő bizonyítékok, amelyeket a leányvállalat előadhatott volna.

64. Ezt az érvelést nem találom meggyőzőnek.

65. Véleményem szerint a fellebbezők – különösen a Solvay kontra Bizottság ítélet[28] alapján – tévesen hivatkoznak a Bíróságnak a mentő bizonyítékok közlésére vonatkozó ítélkezési gyakorlatára.

66. Ez az ítélkezési gyakorlat[29] a Bizottság irataiban található mentő bizonyítékokhoz való hozzáférésre vonatkozik. Márpedig a fellebbezők által a jelen fellebbezések keretében előadott érvek nem a bizottsági iratokhoz, sem pedig a Bizottság által a közigazgatási eljárás során összegyűjtött más bizonyítékokhoz való hozzáférésre vonatkoznak,[30] hanem az olyan bizonyítékokhoz való hozzáférésre, amelyek esetlegesen a Bizottság rendelkezésére állhatnának, ha azokat az LPD-csoport benyújtotta volna.

67. Megjegyzem, hogy a versenyfelügyeleti eljárások meghatározzák a Bizottság bizonyításfelvételi eszközeit, valamint az iratbetekintés szabályait, lehetővé téve az érintett felek számára a Bizottság rendelkezésére álló bizonyítékok megismerését.[31]

68. A jelen ügyben, amint az az LGE-ítélet 92. pontjából és a Philips ítélet 97. pontjából kitűnik, a Bizottság az LPD-csoport több társaságához fordult információkéréssel, és a helyiségeikben helyszíni vizsgálatot folytatott le. E körülmények között, amennyiben a fellebbezők úgy értékelték, hogy a Bizottság által az LPD-csoport tekintetében elfogadott pervezető intézkedések nem bizonyulnak elegendőnek, a Bizottságnál az ezen csoport birtokában lévő releváns bizonyítékok összegyűjtése érdekében más megfelelő intézkedések meghozatalát kellett volna kezdeményezniük.

26 Lásd ebben az értelemben: 1983. június 7-i Musique Diffusion française és társai kontra Bizottság ítélet (100/80–103/80, EU:C:1983:158, 10. pont); 2009. szeptember 3-i Papierfabrik August Koehler és társai kontra Bizottság ítélet (C-322/07 P, C-327/07 P és C-338/07 P, EU:C:2009:500, 36. pont).

27 Lásd a jelen indítvány 52. pontját.

28 2011. október 25-i ítélet (C-109/10 P, EU:C:2011:686, 62. és 64. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat). Ezen ítélkezési gyakorlat értelmében valamely mentő dokumentum közlésének hiányában a védelemhez való jog megsértésének megállapításához elegendő az, ha az érintett személy bizonyítja, hogy az említett mentő dokumentumokat fel tudta volna használni a védekezéséhez.

29 A 2011. október 25-i Solvay kontra Bizottság ítélet (C-109/10 P, EU:C:2011:686), a bizottsági iratokból hiányzó dokumentumokra vonatkozik, amelyekhez a Sovaynak nem biztosítottak hozzáférést, és amelyek – amint azt a Bizottság maga is elismerte – a védelem szempontjából releváns információkat tartalmazhatnak.

30 Az ugyanazon eljárásban érintett más feleknek megküldött kifogásközlésre adott válaszban található esetleges mentő bizonyítékokat illetően lásd: 2011. június 16-i Solvay kontra Bizottság ítélet (T-186/06, EU:T:2011:276, 225. pont); 2011. június 16-i Bavaria kontra Bizottság ítélet (T-235/07, EU:T:2011:283, 119. és 249–251. pont).

31 A 1/2003/EK rendelet 18–21. cikke, illetve 27. cikkének (2) bekezdése.

69. A fent kifejtettek összességére tekintettel a Törvényszék helyesen utasította el az LGE-ítélet 68–83. pontjában és a Philips ítélet 91–97. pontjában a fellebbezők által előadott azon érveket, amelyek szerint a Bizottság megsértette a védelemhez való jogukat azáltal, hogy a kifogásközlést nem címezte az LPD-nek.

70. Egyébiránt, még ha kétség merülne is fel azzal kapcsolatban, hogy az LGE-ítélet 68–83. pontjában és a Philips ítélet 91–97. pontjában található indokolás teljes mértékben választ ad-e a fellebbezők első fokon előadott érvelésére, valamint azzal kapcsolatban, hogy az LGE-ítélet 83. pontja az első fokon előadott jogalapot helyesen utasítja-e el nem mint megalapozatlant, hanem mint hatástalant, az adott esetben a megtámadott ítéletek indokolására vonatkozóan felhozott ilyen kifogás akkor sem eredményezheti ezen ítéletek hatályon kívül helyezését, mivel az érintett jogalapok elutasítása mindenképpen megalapozottnak tűnik a fent kifejtett indokok alapján.[32]

71. Végül, a fellebbezőknek a megtámadott ítéletek azon indokolására vonatkozó érveit illetően, amely szerint minden vállalkozás köteles gondoskodni a tevékenységének nyomonkövethetőségét lehetővé tevő tényezők gondos megőrzéséről (az LGE-ítélet 86–89. pontja és a Philips ítélet 97. pontja), megjegyzem, hogy amint az a Törvényszék által a hivatkozott pontokban használt „mindenesetre” és „ráadásul” kifejezésekből kitűnik, ezek a kifogások a megtámadott ítéletek tárgyához szorosan nem tartozó indokok ellen irányulnak, ennélfogva pedig hatástalanok.

Végkövetkeztetés A fentiekre tekintettel azt javaslom, hogy a Bíróság az LG Electronics Inc. által a Törvényszék 2015. szeptember 9-i LG Electonics kontra Bizottság ítélete (T-91/13, nem tették közzé, EU:T:2015:609) ellen benyújtott fellebbezés első jogalapját és a Koninklijke Philips Electronics NV által a Törvényszék 2015. szeptember 9-i Philips kontra Bizottság ítélete (T-92/13, nem tették közzé, EU:T:2015:605) ellen benyújtott fellebbezés második jogalapját mint megalapozatlant utasítsa el.

32 Lásd a jelen indítvány 58–69. pontját, valamint lásd: 1998. április 2-i Bizottság kontra Sytraval és Brink’s France ítélet (C-367/95 P, EU:C:1998:154, 47. pont); 2003. szeptember 30-i Biret International kontra Tanács ítélet (C-93/02 P, EU:C:2003:517, 60. pont).